

ΜΙΜΗ ΝΤΕΝΙΣΗ

*Κι από Σμύρνη...
Σαλονίκη*

ΜΙΜΗ ΝΤΕΝΙΣΗ

Κι από Σμύρνη... Σαλονίκη

ΘΕΑΤΡΟ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Θέατρο
Μιμή Ντενίση, *Κι από Σύμωρη... Σαλονίκη*
Υπεύθυνη έκδοσης: Ελένη Κεχαγιόγλου
Επιμέλεια-διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα
Φωτογραφίες: Ιωάννα Τζετζούμη
Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης
Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση
Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)
και Μιμή Ντενίση, Αθήνα, 2019
Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Δεκέμβριος 2019
KET Γ702 ΚΕΠ 900/19 ISBN 978-960-46-8536-6

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 46, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,
ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Στη μητέρα μου Μαρία
για την έμπνευση,
τη στήριξη
και την αγκαλιά*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

11

Η θεατρική παράσταση

17

Κι από Σμύρνη... Σαλονίκη

33

ΜΑΡΙΑ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ

«Από Σμύρνη Σαλονίκη»

197

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

201

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

207

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΤΟ ΕΡΓΟ *Σμόρνη μου αγαπημένη*, που αποτελούσε όνειρο ζωής για μένα, παίχτηκε για τρία χρόνια στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και την Κύπρο. Έγινε η μεγαλύτερη επιτυχία που γνώρισε ποτέ το Ελληνικό Θέατρο, προκαλώντας έντονη συγκίνηση, αλλά και πολλές συζητήσεις. Έγινε η αφορμή να έρθει και πάλι στην επικαιρότητα το θέμα της ελληνικής προσφυγιάς που δυστυχώς συνδέεται με το τωρινό μεγάλο προσφυγικό πρόβλημα. Η απήχηση που είχε δεν οφείλεται μόνο στο έργο αλλά και στο θέμα του. Ενενήντα δύο χρόνια μετά την Καταστροφή δεν είχε γραφτεί θεατρικό έργο που να αναφέρεται στην πιο συγκλονιστική σελίδα της Νεότερης Ιστορίας μας. Ίσως γιατί το τραύμα που άφησε η Καταστροφή είναι τόσο βαθύ και χωρίς γιατρεία, που είναι δύσκολο να το κοιτάξει κανείς κατάματα.

Οι απόγονοι των προσφύγων –Πόντιοι, Μικρασιάτες, Θρακιώτες– δεν ένιωσαν ποτέ πως έγιναν μέρος της επίσημης ελληνικής Ιστορίας καταλαμβάνοντας το κομμάτι που τους αξίζει. Έτσι εξηγώ και τις συγκλονιστικές αντιδράσεις του κοινού που ξεπερνούσαν τις αντιδράσεις που προκαλεί ένα θεατρικό έργο. Αυτές οι αντιδράσεις με οδήγησαν να γράψω και τη συνέχεια. Συχνά με ρωτούσαν μετά την παράσταση «... Τι έγινε στη συ-

νέχεια η Φιλιώ –η ηρωίδα μου– και η οικογένειά της; Τι απέγιναν οι υπόλοιποι πρόσφυγες;» σαν να επρόκειτο για υπαρκτά πρόσωπα! Κι ήταν στ’ αλήθεια, γιατί πάρα πολλές οικογένειες Ελλήνων της Ανατολής έχουν βιώσει αυτά που πέρασαν οι ήρωές μου. Το δεύτερο μέρος του έργου είναι σαν να γεννήθηκε από μόνο του. Σαν να το ζήτησαν οι ήρωές μου αλλά και το κοινό.

Κι από Σμύρνη... Σαλονίκη λοιπόν... Ενάμισι εκατομμύριο Έλληνες ήρθαν τότε στην Ελλάδα. Από το 1922 με την Καταστροφή μέχρι το 1924 με το τέλος της Ανταλλαγής. Σκορπίστηκαν παντού: στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου, στην Κεντρική Ελλάδα, στην Αθήνα, στον Πειραιά. Το μεγαλύτερο μέρος όμως πήγε στην Μακεδονία, εκ των οποίων πάνω από 120.000 στη Θεσσαλονίκη. Πριν από την έλευση των προσφύγων, το μεγαλύτερο μέρος του γηγενούς πληθυσμού της Θεσσαλονίκης ήταν Έλληνες Εβραίοι και μόνο όταν έφτασαν οι πρόσφυγες, έγιναν οι ορθόδοξοι Έλληνες περισσότεροι. Αυτό μου έδωσε την ιδέα να τοποθετήσω την πλοκή του έργου μου στη Σαλονίκη όπως την έλεγαν τότε.

Η Σαλονίκη, Σαλόνικο, Σαλονίκη, Σελανίκη, ήταν πολυπολιτισμική. Επί αιώνες ετερόκλητοι πληθυσμοί ζούσαν εκεί, άλλοτε ειρηνικά κι άλλοτε με συγκρούσεις. Έλληνες, Οθωμανοί, Εβραίοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, Αλβανοί... Όταν έγινε ελληνική το 1912, οι Έλληνες ήταν μειονότητα. Το παράδοξο αυτό δημιούργησε, όπως ήταν φυσικό, πάρα πολλές συγκρούσεις. Όταν έφτασαν και οι πρόσφυγες το '22, οι συγκρούσεις έγιναν ακόμα πιο

έντονες. Η μεγάλη φωτιά του 1917 είχε καταστρέψει το όμορφο κέντρο της πόλης και περίπου 70.000 άνθρωποι ήταν στον δρόμο. Ο διχασμός Βασιλικών και Βενιζελικών κρατούσε γερά κι έτσι κάποιοι ήταν φιλικοί προς τους πρόσφυγες, οι περισσότεροι όμως ήταν εχθρικοί. «Δεν υπήρξε συμπάθεια» λέει ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος «ούτε απάθεια, υπήρξε αντιπάθεια». Με τα κουρέλια της δυστυχίας σέρνονταν οι πρόσφυγες στους παγωμένους δρόμους... αρχόντισσες γίνονταν εργάτριες και υπηρέτριες, κορίτσια ορφανά κατέληγαν στο πεζοδρόμιο... Έπαιρναν όμως πρώτοι ανταλλάξιμα σπίτια και χωράφια κι έμεναν στο δρόμο οι ντόπιοι, που είχαν χάσει τα πάντα στη φωτιά. Οι ντόπιοι δεν θέλανε τους πρόσφυγες, οι πρόσφυγες δεν θέλανε τους Εβραίους (που θεωρούσαν πως τους φέρθηκαν εχθρικά στην Επανάσταση του 1821 μα και στην Καταστροφή) και τ' ανάποδο... Έτσι ξεκίνησε η έχθρα και κράτησε πολλά χρόνια. Κάθε πλευρά είχε τα δίκια της. Η Ελλάδα ήταν πάμφτωχη μετά τους Βαλκανικούς, τον Α΄ Παγκόσμιο, τη Μικρασιατική Εκστρατεία και την Καταστροφή. Πώς ν' αντέξει μια μικρή χώρα των 4.500.000 τον ερχομό 1.500.000 προσφύγων; Η διχόνοια μάτωνε τη χώρα... Οι Έλληνες ντρέπονταν για την Καταστροφή κι έριχναν ο ένας το φταίξιμο στον άλλο... «Ο Βενιζέλος έφταιξε που έστειλε τον στρατό χωρίς εγγυήσεις στη Σμύρνη... που έκανε τις εκλογές το 1920...» «Όχι! Ο Βασιλιάς έφταιξε που ήθελε να φτάσει στην Άγκυρα». Όλοι υπέφεραν, μα τον σταυρό τον σήκωναν οι πιο αθώοι... οι πρόσφυγες.

Βασανισμένη η Θεσσαλονίκη από τον Μακεδονικό Αγώνα, την προσπάθεια των γειτόνων ν' αποκτήσουν ένα κομμάτι της και σκλαβωμένη μέχρι το 1912, δέχτηκε μόλις δέκα χρόνια μετά έναν μεγάλο προσφύγων.

Ο Μεσοπόλεμος είναι μια σχετικά άγνωστη περίοδος σε όλους μας. Μια φοβερά ταραγμένη εποχή με αλλεπάλληλες αλλαγές κυβερνήσεων, δύο δικτατορίες, πολλά πραξικοπήματα κι αψυχολόγητες αποφάσεις πολιτικών. Βενιζέλος, Πλαστήρας, Πάγκαλος, Μεταξάς, Τσαλδάρης, Κονδύλης και πόσοι άλλοι πέρασαν από την εξουσία.

Στη Θεσσαλονίκη, και γενικά στη Μακεδονία με τα πολλά καπνεργοστάσια, ξεκίνησαν οι πρώτες διεκδικήσεις των εργατών... για καλύτερες συνθήκες εργασίας. Εκεί γεννήθηκε το 1909 και η Σοσιαλιστική Φεντερασιόν του Αβραάμ Μπεναρόγια, μα και η Εθνικιστική οργάνωση 3Ε, η Εθνική Ένωση «Ελλάς», το 1927.

Οι ήρωές μου αρχίζουν τη νέα τους ζωή μέσα σ' αυτό το καζάνι που βράζει. Δεν μεμψιμοιρούν, δεν το βάζουν κάτω κι ας περίμεναν άλλη υποδοχή από τη Μάνα Πατρίδα. Με την εργατικότητα και τα προσόντα τους αγωνίζονται και ξαναφτιάχνουν τη ζωή τους. Παράλληλα οι Εβραίοι της πόλης, σε μια πορεία που θυμίζει εκείνη των Σμυρνίων, απολαμβάνουν τη ζωή στην πόλη που βοήθησαν να γίνει κοσμοπολίτισσα. Διωγμένοι από την Ισπανία το 1492, θεωρούν –και δίκαια– πατρίδα τους τη Σαλονίκη. Κανείς τους δεν βλέπει τον κίνδυνο που πλησιάζει και θα φέρει τελικά την καταστροφή τους. Όλ' αυτά όμως θα έρθουν αργότερα. Όταν η

Σαλονίκη θα 'χει δεχτεί στην αγκαλιά της τους πρόσφυγες... όταν όλοι θα έχουν γίνει ένα και η Σαλονίκη θα είναι πια η Πατρίδα των Προσφύγων, θα 'ρθει ο Β' Παγκόσμιος (είκοσι δύο χρόνια μετά το τέλος του Πρώτου) και θ' αναστατώσει πάλι τις ζωές όλων.

Μιμή Ντενίση

ΑΠΟ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΘΙΣΤΟΙ: Χρήστος Βελιάνο, Αιμίλιος Μωσαΐδης, Μαρίλια Μητρούση, Αναστασία Σκοπελίτη, Αντιγόνη Ψυχράμη, Έφη Στανροπούλου, Κατερίνα Αντωνιάδου, Αντώνης Βαρθαλίτης

*Ο Γιώργος Αρμένης ως Ισαάκ Λεβί και η Κωνσταντίνα Μιχαήλ
ως Ίντα Λεβί*

ΚΙ ΑΠΟ ΣΜΥΡΝΗ... ΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΡΑΞΗ Α΄

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θεσσαλονίκη, χειμώνας του 1924. Βαριά σύννεφα σκεπάζουν τον ουρανό. Κρύο τσουχτερό. Στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, πηγαινοέρχονται πλοία μεγάλα και μικρά, ακούγονται φωνές από παντού, «Σαλονίκ, Σαλόνικο, Σαλονίκη, Σελανίκ». ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ φορτωμένοι μπόγους, περνούν από όλες τις μεριές, σαν χαμένοι. Δεν ξέρουν ούτε πού ήρθαν ούτε πού θα πάνε. Μια ΚΥΡΙΑ με τα διακριτικά του Ερυθρού Σταυρού, περιτριγυρισμένη από ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ. Μαζί τους και η ΦΙΛΙΩ ΜΠΑΛΤΑΤΖΗ, όμορφη γυναίκα, φανερά ταλαιπωρημένη, ντυμένη με φτωχικά φθαρμένα ρούχα, τα οποία όμως δεν καταφέρνουν να κρύψουν την αρχοντική της καταγωγή. Πλάι της ο γιος της ΒΑΣΙΛΗΣ, παλικάρι γύρω στα είκοσι τέσσερα-είκοσι πέντε, πολύ σοβαρό για την ηλικία του, καθώς μόλις έχει γυρίσει από την αιχμαλωσία. Προστατευτικός προς τις γυναίκες της οικογένειας, ιδιαίτερα προς τη μάνα του, καθώς ο πατέρας του έχει σκοτωθεί στην Καταστροφή. Η ΛΕΥΚΟΘΕΑ, κόρη της ΦΙΛΙΩΣ, νέα κοπέλα κι όμορφη, με βαθιά θλίψη ζωγραφισμένη στο πρόσωπό της, και η ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ, ψυχοκόρη της οικογένειας ΜΠΑΛΤΑΤΖΗ, που έγινε γυναίκα του ΒΑΣΙΛΗ –χωρίς γάμο– και μάνα του παιδιού του.

ΦΙΛΙΩ: Είμαι η Φιλιώ Μπαλτατζή... Μας γράψατε πως υπάρχει σπίτι για μας στη Θεσσαλονίκη.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Γι' αυτό ήρθαμε απ' την Αθήνα.

Η ΚΥΡΙΑ ανοίγει το μεγάλο μπλοκ που κρατάει.

ΚΥΡΙΑ: Ένα λεπτό, σας παρακαλώ. Μάλιστα. Μπαλτατζή Φιλιώ εκ Σμύρνης. Σας βρήκα. Είσαστε τυχεροί, έχουμε ένα σπίτι για σας στο Τσινάρι, μουσουλμάνων που φεύγουν και ήταν ακριβώς τέσσερα άτομα. Γιατί, ξέρετε, πρέπει να είναι αντίστοιχος ο αριθμός των ατόμων.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Και πού είν' αυτό το Τσινάρι;

ΚΥΡΙΑ: Στην Άνω Πόλη. Κοντά στα τείχη. Είναι λίγο μακριά, μα, όπως καταλαβαίνετε, είναι πολύ καλύτερα απ' τις παράγκες που μένουν οι περισσότεροι πρόσφυγες. Ορίστε το σχεδιάγραμμα.

ΦΙΛΙΩ: Σας ευχαριστούμε πολύ!

Φεύγουν καθώς έχουν ήδη πλησιάσει άλλοι ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ.

ΣΚΗΝΗ 1 – ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΣΤΟ ΤΣΙΝΑΡΙ, ΣΤΗΝ ΑΝΩ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Μια μικρή ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΑ, αγκαλιασμένη με τον αδερφό της, κλαίει. Τραγουδούν ένα τούρκικο μοιρολόι. Μαζί τους κι ο ΠΑΝΤΕΛΗΣ, Σαλονικιός γείτονάς τους, ένας συμπαθητικός και χαρούμενος τύπος. Μπαίνει η ΕΣΜΕ, η μάνα τους, γυναίκα γύρω στα σαράντα, κλαίγοντας. Φορτώνει λίγα πράγματα ακόμα. Τη βλέπει ο ΠΑΝΤΕΛΗΣ, σηκώνεται και την αγκαλιάζει.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ: Μην κλαις, Εσμέ! Δεν κάνει να σε βλέπουν έτσι τα παιδιά. Πρέπει να κάνεις κουράγιο.

ΕΣΜΕ: Πώς, τζάνεμ; Μας διώχνουν απ' τον τόπο μας, απ' τα σπίτια μας... και πού μας πάνε;

ΠΑΝΤΕΛΗΣ: Εκεί που αποφασίσανε οι Μεγάλοι. Η Τουρκιά θα 'ναι ο τόπος σας πια.

ΕΣΜΕ: Εμάς μας ρώτησαν; Εμείς Σαλονικιοί είμαστε. Αναντάν μπαμπαντάν. Εδώ είναι οι τάφοι των γονιών μας! Εδώ!

Μπαίνουν η ΦΙΛΙΩ, ο ΒΑΣΙΛΗΣ, η ΛΕΥΚΟΘΕΑ και η ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ και παρακολουθούν αμήχανοι τη σκηνή. Έρχεται ο ΧΑΣΑΝ, ο άντρας της ΕΣΜΕ, μουσουλμάνος, γύρω στα σαράντα πέντε.

ΧΑΣΑΝ: Πάλι κλαις, Εσμέ χανούμ; Σ' είπα, θα 'χουμε καλύτερο σπίτι εκεί. Και κήπο με τριανταφυλλιές για τα σερμπέτια σου.

ΕΣΜΕ: Εδώ είν' το σπίτι μου! Τι θα 'ν' εκεί;

ΧΑΣΑΝ: Οι δικοί μας!

ΕΣΜΕ: Εδώ είν' οι δικοί μας!

ΠΑΝΤΕΛΗΣ: Εσύ, μπρε Χασάν, χείρεσαι που φεύγετε;

ΧΑΣΑΝ: Μπιλιμέμ! Αμμά... Αλλάχουεκμπέρ. Πάμε, το παπόρι δεν θα περιμένει εμάς.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ: Να σας βοηθήσω. Έφερα και λίγαπραματάκια. Το ταξίδι θα 'ναι μακρύ μέχρι την Πόλη.

Αγκαλιάζονται ΟΛΟΙ.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Μάνα... (Σκοντάει τη ΦΙΛΙΩ.) Φτάσαμε. Αυτό εκεί είναι το σπίτι.

ΦΙΛΙΩ: Άνοιξε εσύ! Εγώ δεν βαστώ να μπω στο ξένο σπίτι!

Ο ΧΑΣΑΝ και ο ΠΑΝΤΕΛΗΣ σέρονουν το κάρο έξω. Παραπίσω η ΕΣΜΕ, αγκαλιά με τα παιδιά, την ακούει.

ΕΣΜΕ: Να μπεις, κυρά μου! Με την ευχή μου. Σάμπως εμείς στα δικά σας δεν θα μπορούμε; Εμείς μέναμε εκεί και περάσαμε χρόνια καλά...

ΦΙΛΙΩ: Λυπάμαι...

ΕΣΜΕ: Ποιος δεν λυπάται έτσι που γενήκαμε; Ξεριζώθηκαμε όλοι μας! Ανάθεμα στον πόλεμο... Ανάθεμα. (Βγαίνει.)

ΣΚΗΝΗ 2 – ΣΠΙΤΙ ΣΤΟ ΤΣΙΝΑΡΙ

Εσωτερικό φτωχικού σπιτιού. Από τα δύο παράθυρα φαίνονται τα τείχη της Άνω Πόλης. Ένα τραπέζι με καρέκλες ξύλινες, ένα καναπέδακι κι ένα μαγκάλι, παραδίπλα η κουζίνα. Αυτή είναι όλη κι όλη η επίπλωση. Μπαίνουν η ΦΙΛΙΩ, ο ΒΑΣΙΛΗΣ, η ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ και η ΛΕΥΚΟΘΕΑ. Αφήνουν τους μπόγους και κοιτάνε γύρω τους αμήχανοι.

ΦΙΛΙΩ: Αυτό θα 'ναι λοιπόν το σπίτι μας. Σαν ψέμα με φαίνεται. Δύο χρόνια στις παράγκες, ξέχασα πώς είναι να 'χεις σκεπή πάν' απ' το κεφάλι σου. Πώς θα το νοικοκυρέψουμε;

ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ: Ου! Στο πι και φι! Αφού είμ' εγώ εδώ!

ΦΙΛΙΩ και ΒΑΣΙΛΗΣ: (Γελάνε.) Τώρα μάλιστα!

ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ: (Ψάχνει στο κουζινάκι.) Να, διέστε εδώ. Έχει μπαχάρια, βότανα, μέλι...

ΒΑΣΙΛΗΣ: Κι εδώ έχει πατάτες κι ένα κιούπι λάδι. Για μας τ' αφήκανε...

ΛΕΥΚΟΘΕΑ: (Βγάζει από έναν μπόγο τσίγκινα ποτήρια, πιάτα, μαχαιροπίρουνα, μπρίκι, καμινέτο.) Ναι! Όσο σκέφτομαι τι αφήκαμε εμείς πίσω μας...

Η ΦΙΛΙΩ βγάζει μια εικόνα της Παναγιάς και την κρεμάει στον τοίχο.

ΦΙΛΙΩ: Να μην το σκέφτεσαι! Φτάνει που σωθήκαμε κι είμαστ' όλοι μαζί. Δόξα τω Θεώ να λες!

ΒΑΣΙΛΗΣ: (Ανοίγει το μπαούλο.) Δυο κιλίμια. Θα τα στρώσω εδωνά να ζεσταθούμε!

ΛΕΥΚΟΘΕΑ: Αυτοί φύγανε μ' αγκαλιές και με φιλιά και μ' όλα τους τα καλά, κι εμάς μας σφάξανε και μας...

ΒΑΣΙΛΗΣ: Σώπα, Λευκοθέα! Ήθελες να κάμουμε κι εμείς τα ίδια; Έλληνες είμαστε!

Η ΦΙΛΙΩ τους ακούει σιωπηλή.

ΦΙΛΙΩ: Έλληνες! Γι' αυτό γινήκαν στάχτη τα σπίτια μας, γι' αυτό αφήκαμε άθαφτους τους δικούς μας. Για μια σταγόνα μπλε και μιαν άσπρη στη σημαία μας. Ήρθαμ' εδώ διωγμένοι, καμένοι, σφαγμένοι και νηστικοί. Περήφανοι όμως σαν Έλληνες. Κι άμα βγήκαμε απ' τα καράβια, μας φωνάζανε: «Ήρθαν οι τουρκόσποροι». Ποιον είχαμε πειράξει; Γιατί μας βλέπαν σαν ξένους; Θα πεθάνω και δεν θα 'χω καταλάβει. Δύο χρόνια κοιμόμασταν στις λάσπες, μα δεν παραπονιόμασταν. Είχαμε γλιτώσει τη σφαγή κι ήμασταν στην πατρίδα που πάντα ονειρευόμασταν. Μόνο που τώρα φάνταζε ξένη!

ΛΕΥΚΟΘΕΑ: Πόσο ξένο με φαίνεται αυτό το σπίτι! Έχει ακόμα μυρωδιές απ' αυτούς που έμεναν πριν.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Σκέψου πόσοι δικοί μας κοιμούνται στους δρόμους.

ΛΕΥΚΟΘΕΑ: Στην Αθήνα μένανε φίλοι στις παράγκες δίπλα μας...

ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ: Ξέχασες πόσοι πεθάναν απ' το κρύο και τη δυσεντερία!

ΦΙΛΙΩ: Θα διεις, καμάρι μου, εδώ θα φτιάξουμε αληθινό σπιτικό. Θα ριζώσουμε...

ΒΑΣΙΛΗΣ: Θα πάρουμε και τσι αποζημιώσεις όπου να 'ναι.

ΦΙΛΙΩ: Δε λες που σώσαμε τα συμβόλαια των σπιτιών, μαζί με τα νουφούσια μας, μες στο τούμπο. Μονάχα αυτά δείχνουνε πως είμαστε Ρωμιοί και χριστιανοί. Πως είχαμε σπίτια κι εργοστάσια.

ΛΕΥΚΟΘΕΑ: Ο πατέρας τα γλίτωσε! Και πού 'ν' τος τώρα! Να διει τα χαίρια μας!

ΦΙΛΙΩ: (Αγκαλιάζει τη ΛΕΥΚΟΘΕΑ.) Σε βλέπει από κει ψηλά και θυμώνει μ' αυτά που λες... Να, σαν να τον ακούω.

ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ: Πρέπει να κάμουμε κουράγιο, Λευκοθέα μου. Έχουμε και μια ψυχούλα μαζί μας και δεν έβγαλε κιχ με τόση ταλαιπώρια.

ΒΑΣΙΛΗΣ: (Ο ΒΑΣΙΛΗΣ παίρνει το μωρό αγκαλιά.) Πάω παραμέσα. Να διω πώς θα πλαγιάσουμε. (Βγαίνει.)

ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ: Κι εγώ να βάνω να φάμε. (Ανοίγουν ένα μπουγαλάκι με τη ΛΕΥΚΟΘΕΑ.) Έχουμε ψωμάκι κι ελιές. Θα βάνω και λάδι με ριγανούλα.

ΦΙΛΙΩ: Φτάνουν γι' απόψε. Αύριο έχει ο Θεός.

Έρχεται ο ΒΑΣΙΛΗΣ.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Μια χαρά είν' η κάμαρη για μας και το μωρό. Να στρώσουμε την ψάθα στην άλλη για σας.

ΦΙΛΙΩ: Εγώ θα γείρω εδωνά! Έχω και το πάπλωμα που φέραμ' απ' τη Σμύρνη.

Η ΛΕΥΚΟΘΕΑ βγάζει το πάπλωμά τους και το στρώνει καθώς ο ΒΑΣΙΛΗΣ ανάβει τη λάμπα στο τραπέζι και κάθονται ΟΛΟΙ.

ΦΙΛΙΩ: Έτσι αρχίνησε η ζωή μας στη συνοικία του Τσινάρ. Στην Άνω Πόλη της Σαλονίκης. Σ' ένα σπιτάκι που δεν θα 'χαμε ούτε για τα δουλικά στον τόπο μας. Μα εμένα με φαινότανε παράδεισος ύστερ' από τα μαρτύρια που τραβήξαμε. Στον Πειραιά μας έβγανε το καράβι το '22. Σε παράγκες κοιμόμασταν, στο χρώμα. Μα δεν ντρεπόμασταν. Η αξιοπρέπεια είχε γίνει κουβάρι μέσα στον μπόγο της προσφυγιάς. Σαν κηρύχτηκε η Ανταλλαγή τον Μάη του '23, γίνηκαν μεγάλες διαδηλώσεις. Δεν τηνε θέλαμε. Σακάτεψε τις ψυχές μας για πάντα. Εκεί στη Λοζάνη αποφάσισαν οι Μεγάλοι για την τύχη μας. Ερήμην μας. 1.500.000 Έλληνες της Ανατολής ήταν κιόλας στην Ελλάδα. 400.000 μουσουλμάνοι έπρεπε να φύγουν, για να πάρουμε εμείς τα σπίτια και τα χωράφια τους. (Πάει στο καναπεδάκι.) Τον Γενάρη του '24 γύρισε κι ο Βασιλάκης μου από την αιχμαλωσία κι αποφάσισα να φύγουμε για τη Σαλονίκη. Είχα κρυφή ελπίδα να βρω τον μόνο συγγενή του πατέρα μου, που 'μενε εδώ, να μας βοηθήσει.

Βγαίνουν ΟΛΟΙ, καθώς η ΦΙΛΙΩ σκεπάζεται και κλείνει τα μάτια. Η νύχτα τελειώνει και βλέπουμε το ξημέρωμα. Μπαίνει σιγά η ΕΡΑΤΩ, αρχοντογυναίκα γύρω στα εξήντα, πολύ φτωχικά ντυμένη, κρατάει συρμάτινο καλάθκι και αυγουλάκια. Η ΦΙΛΙΩ την ακούει και ξυπνάει.

ΕΡΑΤΩ: Συγγνώμη. Νόμιζα θα 'χατε ξυπνήσει...

ΦΙΛΙΩ: Καιρό είχα να κοιμηθώ τόσο βαθιά! Είναι που 'χουμε σπίτι ξανά! Είναι τούτο το πάπλωμα, που αν μίλαγε, θα μαρτύραγε τι τραβήξαμε σαν φύγαμ' απ' τη Σμύρνη.

ΕΡΑΤΩ: Από τη Σμύρνη είσαστε;

ΦΙΛΙΩ: Ναι! Κι εσύ;

ΕΡΑΤΩ: Εγώ είμ' απ' τα Βουρλά. Ερατώ με λένε.

ΦΙΛΙΩ: Εγώ είμ' η Φιλιώ.

ΕΡΑΤΩ: Μ' είπαν πως ήρθατε... και ξέρω πώς είναι η πρώτη μέρα σε ξένο σπίτι...

ΦΙΛΙΩ: Ήρθατε πολλοί από κει;

ΕΡΑΤΩ: Η θυγατέρα μου κι εγώ... Φύγαμε μονάχες. Μας είχε διώξει στη Σμύρνη ο άντρας μου... θα 'ρχότανε μετά... Δεν ήρθε ποτέ. Το κορίτσι μου το 'χασα στο λιμάνι...

ΦΙΛΙΩ: (Της πιάνει τα χέρια.) Κι εγώ έχασα τον άντρα μου... τον πατέρα μου. Μα όπως μ' έλεγε: «Ό,τι δίνει ο Θεός, ο άνθρωπος πρέπει να τ' αντέχει».

Μπαίνει ο ΒΑΣΙΛΗΣ έτοιμος για έξω.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Κόνα Φιλιώ, καλά λεν για τις Σμυρνιές.

Έπιασες κιόλας γνωριμιές;

ΦΙΛΙΩ: Πάψε, μπρε αχμάκη.

ΕΡΑΤΩ: Ο γιόκας σου;

ΒΑΣΙΛΗΣ: Αυτοπροσώπως! Βασίλης!

ΦΙΛΙΩ: Η κόνα Ερατώ ήρθε να μας καλωσορίσει, και με πεσκέσι μάλιστα!

ΕΡΑΤΩ: Είδα πως έχετε μωρό, κι έχουμε μια κοτούλα, οπότε...

ΒΑΣΙΛΗΣ: Πώς είναι ο κόσμος στη Σαλονίκη;

ΕΡΑΤΩ: Οι πιο πολλοί μας συμπόνεσαν και βοήθανε. Ε! έχει κι αυτούς που μας λένε «πρόσφιγγες», μα δε βαριέσαι...

ΦΙΛΙΩ: Οι Τούρκοι πώς ήταν;

ΕΡΑΤΩ: Δεν τους ξεχώριζες απ' τους Ρωμιούς! Καλοί άνθρωποι.

ΦΙΛΙΩ: Παντού έχει καλούς και κακούς. Τούρκοι απ' την Ανατολία μας σφάζανε, Τούρκοι της Σμύρνης μας γλιτώσανε. (Παύση)

ΕΡΑΤΩ: Ό,τι θελήσετε... μια πόρτα είμαστε.

ΒΑΣΙΛΗΣ: Αρχόντισσα ε; Πάμε! Σ' έφερα το σάλι σου να τυλιχτείς.

ΦΙΛΙΩ: Πού θες να πάμε πρωί πρωί;

ΒΑΣΙΛΗΣ: Να διούμε πού μας έφερε ο Θεός και το γινάτι σου.